

L'expressió lingüística de l'afectivitat a la lírica tradicional d'Eivissa

per Antoni Torres i Torres

Pobles antany rústics, quasi abandonats, s'han convertit en sucursals del turisme quan arriba l'estiu, que revelen totes les facetes d'una civilització convertida en subproducte. Lletgíssims edificis d'apartaments, carreteres atapeïdes de botigues amb mercaderies inversemblants, aglomeracions, hores brincant a una discoteca, mudesa total davant d'una allau de músiques eixordadores, tot això poblat per una multitud toixa, carrall de l'estiu. Tota la bellesa de l'illa s'ofereix com un engany, perquè únicament serà compartida quant als seus aspectes més degradats, arranada per l'avanç incontenible dels exèrcits de l'oci.

Però existeix una altra Eivissa, l'Eivissa de la terra i del record, l'Eivissa que en aquest moment podem ja conceptuar com a mítica, pretèrita. La nostra expressió tradicional és, en aquest sentit, un fragment més de l'entranya de la veu popular.

Aquesta lírica és quelcom inseparable de la vida pagesa. A partir de l'expressivitat natural d'aquest llenguatge, junt amb la seva forta càrrega afectiva, palpem la història viva del nostre poble. I és que són estrofes tosques, prosaiques i humils, compostes per gent il·letrada al llarg d'una llarga tradició oral.

Indubtablement, el tema principal de la nostra lírica és l'amorós, i dins d'ell, una forma molt particular d'amor: el festeig, que regeix tota la ritualística d'apropament dels enamorats i informa el subgènere de les cançons i, en

menor mesura, les gloses i els estribots, impregnant de sentiments, nobles o irònics, tota una gamma compositiva populista que troba la seva raó d'ésser en la major passió que mou l'home i que, per la mateixa raó, ha de tenir de sensibilitat i d'afectivitat tot allò que exhala, tota aquella dehiscència del centre del ser i de la vida, els components de la qual rondinegen dins d'un rusc exaltat on la racionalització s'evapora després de deixar unes marques de no més fondària que una subtil banalització temàtica i la canalització d'aquest apassionament en uns mínims paràmetres formals.

Veiem la funció col·loquial en el sentit que és més important allò que es vol expressar que el que de fet s'expressa. El vers, d'altra banda, no suposa l'anquilosament, ja que l'efecte del diàleg, senzill i espontani, s'hi troba present molt sovint, i es pot resoldre amb la coneguda fórmula de pregunta-resposta, a més de girar entorn d'una rima fàcil amb la factura general del romanç octosil·làbic, aconsonantat o asonantat indistintament, no només als versos parells, sinó també als imparells. Versos que, escrits, resulten excessivament llargs, es regularitzen si tenim en compte que es destinen a ésser psalmodiats, art que permet de fondre l'última vocal d'un vers amb la primera del següent.

A les cançons, les oracions presenten, a vegades, complicacions per ser llargues i retòriques, encara que la iuxtaposició d'elles els hi dona una especial agilitat. Són les gloses i els estribots els subgènere

res que manifesten un to més lúdic, més fresc, amb més moviment. És denominador comú de la nostra lírica un llenguatge concret i material, trivial i corrent, en funció d'un públic receptor poc instruït. És extensament usada l'elipsi en favor de l'economia. L'ordre lògic de la frase es trastoca i s'altera en funció i al servei d'una eficàcia afectiva. Poden provocar certa ambigüïtat l'oblit de llaços sintàctics o les expressions sintàctiques incompletes o incorrectes. Trobem un ús abusiu del pronom personal *jo*, com expressió afectiva que vol comunicar al receptor una personalització d'allò que es diu. En un altre terreny, la conjugació de temps verbals és minsa, amb una major presència, per contra, de la perífrasi, i tot això ens transporta a una situació d'una atemporalitat bàsica.

Centrant encara més la qüestió, podem definir l'afectivitat com un conjunt de reaccions anímiques que van més enllà de l'àmbit merament nocional, i degut a la qual cosa el llenguatge afectiu afecta valors o tendències de la voluntat o del sentiment. Tradicionalment s'ha fet una divisió entre dues formes d'expressar l'afectivitat: la forma explícita, que té com a elements fonamentals d'expressió la interjecció i la sufixació diminutiva, i la forma implícita, que abraça tota una sèrie d'elements que inclouen des de la dicció i l'entonació, fins al llenguatge corporal.

Per limitacions d'espai, farem una anàlisi general de l'afectivitat explícita, centrant el comentari en alguns aspectes de l'afixació

valorativa, i sobretot en el diminutiu, a partir d'exemples de versos concrets de composicions que segur que tots tenim emmagatzemades en algun racó del subconscient.

Els afixos són elements formatius que s'afegeixen a una arrel o base lèxica; poden ser prefixos, infixos i sufixos. Els prefixos s'afegeixen a la base per davant (exemple: «som polida, redefotre! / si no em cas, bon recarai»). El prefix *re* parteix de la idea de repetició i evolucionà en el llenguatge afectuós fins a assolir una intensificació de valor superlatiu. Els infixos són elements d'enllaç de la base amb el sufix (exemple: «Moro, moro, moregàs»).

El diminutiu, unitat indivisible de tema i sufix que es caracteritza per la intencionalitat del parlant, és un entretoc de llum sobre el fons neutre de la frase. Interessa aquí menys el matís conceptual (d'empetitiment) que el valoratiu, amb una tan impressionant

abundància de recursos expressius que ens ofereix: pot ser tendre, suggeridor, persuasiu, estètic, etc. I és que es fa imprescindible distingir entre els diminutius que serveixen d'expressió d'un tremp i els que són forces que empenyen l'oient. En el llenguatge de la nostra lírica, el sufix suposa un corrent actiu o emotiu o combinat cap a l'interlocutor. Els diminutius més obertament actius són al mateix temps vocatius. L'expressió del tremp és en ells una fina estratègia, un mitjà eficaç d'acció exercida sobre l'interlocutor, amb la finalitat de suscitar en ell una actitud convenient als nostres fins. Aquests diminutius de la lírica eivissenca amb una funció purament afectiva són, en general, termes aplicats a l'estimada o a l'estimat, ja siguin relatius a noms propis o a altres formes de denominació, si bé també en trobem de referits a animals, peces de vestir, objectes, junt amb algunes formes adverbials i verbals.

Quant a la seva forma, tots incorporen el morfema *-et*, per al masculí, i *-eta*, per al femení, amb excepcions com l'adjectiu *petitons*, aplicat a *homenets*, amb la qual cosa l'èmfasi disminuïdor i afectiu es dobla, perquè «*petitons*» té unes connotacions tal vegada encara més intenses que si s'aplica el morfema *-et(a)*. Els diminutius apareixen sobretot referits a substantius, mentres que els casos d'adjectius, adverbis i formes verbals diminutives són especialment marginals i no els tractarem.

En els substantius diminutius es pot descobrir una triple funcionalitat, en paral·lel amb les tres funcions que Bühler atribuïa al llenguatge: conceptual (exemple: «—Ves, puja-hi per s'enramada, i 'ribaràs dalt des *porxet* / i allí...»), que aquí no ens interessa, afectiva o expressiva, i activa, que abordem a continuació.

—L'expressiva sobrepuja la resta de funcions, per la seva major freqüència, i és usada en les seves variants de valoració positiva o negativa, amor, odi, menyspreu, compassió, emoció, ternura, ironia, etc., això sense menyscabar la seva funció conceptual alhora. El cim de la funció expressiva es localitza a la deliciosa i coneguda cançó amorosa:

Bona nit, blanca *roseta*,
plena de bones olors;
no hi ha al cel tantes estrelles
com vegades pens en vós.
Si la mar es tornàs tinta
i el cel que de paper fos,
fossen els hòmens notaris
i de cada un n'hi hagués dos,
encara no s'escriurien,
videta, nostres amors,...

Sota d'un lirisme infreqüent, ens trobem davant d'un cas en el qual, amb tan sols dos diminutius (*roseta*, *videta*), es concentra tota la nostra atenció i sentiment en les connotacions afectives que ens vol transmetre. Com un imant, la tornada metafòrica atrau cap a ella tota la resta de paraules que brogeixen al voltant. L'estimada, model de perfecció per al cantor de les seves excel·lències, és una rosa,

no corrent, sinó blanca *roseta*, un diminutiu que recull tota l'exclusivitat sentimental que té per a l'amant aquesta jove, una forma que, dins de la seva vulgaritat, s'enlaira fins al firmament de la unitat de la passió declarada. És «roseta» en tant que bella màxima, que summa delicadesa amañada, que objecte meravellós *per se*, aïlladament, sense fils amb el món; però a més és «videta», «la meua vida» per al poeta. Sense haver renunciat al caràcter afectiu-sentimental que projecta el poeta sobre una «roca deserta» i que aquesta, al seu torn, l'hi transmetia com un reflex estricte, ara ens submergim dins d'una comunió espiritual entre l'amant i l'estimada, perquè ella deixa de ser una roca deserta quant que la forma «videta» la lliga inextricablement a un home que la canta i l'adora i la posseeix. «Vida» és un terme conceptual, però «videta» no és una vida petita, sinó tot un ésser en mans de qui l'estima.

Substantius diminutius d'altres composicions: «...I allinetes hi tenies / *s'estimadet* del teu cor». Aquí parla l'amant abandonat. No és ira el que es transmet, sinó desil·lusió, des de la descoratjada perspectiva del desengany que sumeix el cantant en un sentiment d'interioritat i inutilitat que el porta quasi a la súplica.

Un evident matís irònic i una atmosfera condicionada per una certa prepotència masculina és el que suggereixen els diminutius dels següents versos, de gloses diferents: «*Joveneta*, tu que ets guapa, / triaràs es que voldràs...»; i «sa meua *enamoradeta* / s'ha tornat un animal».

Temàtica animalística: és molt abundant. Pot servir de representació la següent glosa: «*Cavallet*, quan eres jove, / que anaves de pentinat! / I ara que veï que has tornat; / no tens pèl ni per sa coa». Existeix una clara intenció irònica per l'ús del diminutiu, reforçada amb la seva col·locació al principi de la frase. Entorn d'aquest diminutiu girarà tota la

glosa. Se'ns gela el somriure a la boca quan pensem en el sentit profund que alberguen aquests versos. Hi ha un contrast evident entre la forma descarnada, cruel, irònica, irrisòria de presentar un cavall vell, forma que a la vegada transmet recança i una clara mala intenció per part del que ho diu, i el sentit últim que trobem a l'esplaiar i universalitzar a la llei humana una realitat no menys terrible per evident.

Apareixen diminutius en fun-

teixa estructura, on les connotacions de tonteria de les persones es materialitzen en aquests diminutius i formes acompanyants que poden, com en aquest cas, transmetre un sentit quasi antifràsic; «...en Blanquet» és el nom d'un cavall. El diminutiu transmet la proximitat afectiva entre l'animal i el seu propietari, que així el designa.

En suma, la nostra lírica mostra, sempre sota del tamís afectiu, una realitat dura, per una part,

NAUFRAIG

Preguem la Verge Maria,
cristians, devotament,
que mos ajud aquest dia
i mos do bon salvament.

Eren tres naus molt hermoses
i anaven molt ben armades:
Mestre Joan de la Punta,
En Torres i En Pujades,
i tota sa mellor gent.
Preguem la Verge Maria,
cristians, devotament.

Es diumenge, es sol ixent,
partirem de Berberia,
demanant un bon ponent
per seguir la santa guia;
tothom anava riguent.
Preguem la Verge Maria,
cristians, devotament.

Es dilluns de bon matí,
navegant amb mar bonança,
es ventet era molt poc,
no tenim res que ens alcança;
tothom anava content.
Preguem la Verge Maria,
cristians, devotament.

Es dimarts, després dinar,
ja la fortuna ens comanda;
vérem les dos naus mainar
i timons dats a la banda.
Mestre Joan, promptament,
taïà a l'arbre la cintura;
amb aqueixa rivoltura
arbre sec anam corrent.
Preguem la Verge Maria,
cristians, devotament.

Es solei se'n va a la posta,
ja mos vol desemparar;
la nit queda murmurera
i es ventet a refrescar,
amb uns aires de Turquia
i un tan furiós corrent.
Preguem la Verge Maria,
cristians, devotament.

ció activa en diàlegs on es tracta de guanyar l'interlocutor; aleshores el diminutiu resulta un dels més eficaços recursos al servei de la *captatio benevolentiae*. Exemples: «Titeta, pon, pon, / fé un ouet...»; un lloc comú molt repetit és el vocatiu «Marieta», que funciona com una manera d'iniciar la narració, en la qual freqüentment s'addueixen qualitats o defectes de l'estimada sota d'aquest irreal «Marieta»; «Joanet, bon al·lotet,...», i d'altres amb la ma-

contraposada aparentment a unes cançons còmiques, que encobreixen aquesta realitat, i la contenen alhora. És patent el dubte terrible sobre el sentit de l'home, extret i suggerit per nosaltres des de fora, a partir de formes lingüístiques afectives molt concretes, inconscient per a la gent aferrada a la terra, però present, flotant al nostre ambient cançoner.

ANTONI TORRES I TORRES